

BONDFALLETS BY. Kort historik

1 Bondfallets by

Av de handlingar som upprättades vid laga skiftet 1827 (se Lantmäteriet, Arkiv, akt 19-VÅL-37) framgår, att Bondfallets by var en avgärda by, vilken i likhet med grannbyarna Skommarbo och Finnbo hade bildats genom avsöndring från bolbyn Sörby. När detta skulle ha skett framgår dock inte.

Begreppet bolby avsåg den ursprungliga/äldsta bebyggelsen inom ett område, medan avgärda by var en senare bebyggelse som bildats genom att den avsöndrats från bolbyn.

1.1 Äldsta bebyggelse

Bondfallet har troligen fått sina första bosättningar kring sekelskiftet 1500/1600. Den tidigaste bebyggelsen har varit torp på nyröjd mark

I uppbördslängden för Älvsborgs lösen 1571 (19 Dalarna, F 19.3-4, S 0356) saknas Bondfallet, vilket tyder på att området då varit obebott (eller i varje fall inte skattlagt).

I skriften Norbergs bergslag redovisar Ing-Marie Pettersson för Sörby (s 228 f) uppgifter från den sk Geometriska kartan 1698 där som bebyggelselägen inom byn anges bla öTärpen som uppå Söderby ägor upptagne äro Finnbo, Skåmmarbo, Bondfallenö. Torpens läge redovisas emellertid inte på denna karta.

I uppbörds-/mantalslängder för 2:a Älvsborgs lösen 1614/15 redovisas för Bondfallet/Våla sn år 1614 två hushåll - Peder Eriksson (2 pers) samt som nybyggare Lars Persson (2 pers). År 1615 redovisas samma två hushåll med resp 1 person, nämligen Per Ersons och Lars Perssons hustrur. Troligen hör till Bondfallet även Daniel Andersson (2 pers) även om hans namn är infört under Dunshammar (Västerbergslagen - Dalarna 1, 1,2 Terminen, S0302, se kort 6/12 resp 12/12).

Vid biskop Johannes Rudbeckius visitation i Västervåla i februari 1628 gjordes en förteckning av byar och gårdar i Våla sn, varvid Bondfallet betecknas som skattehemman om 1/8 mtl med 3 gårdar/grannar. Från samma år (samt från åren 1640 och 1691) finns bänklängder för kyrkan samt uppgifter om begravningsplatser på kyrkbacken, som ger uppgifter om bosättare i Bondfallet. Födelse-, vigsel- och begravningsuppgifter finns från 1628 till ca 1650, men saknas väsentligen för 1660- och 1670-talet (för samtliga uppgifter, se L1a:1).

I 1648 års mantalslängd för kvarntull i Västervåla sn upptas under Bondfallet tre hushåll, nämligen Maats (troligen Danielsson) och Anders Larsson (vardera 1 bonde) samt Anders Danielsson (2 söner, 2 döttrar, 1 svärdotter).

Med utgångspunkt från samtliga tillgängliga namnuppgifter enligt ovan (och senare dödboksuppgifter) är det troligen möjligt att ge en hypotetisk bild av bosättarna i Bondfallet och deras inbördes släktskap för 1600-talets första hälft.

För 1600-talets andra hälft blir bilden tydligare och kan göras mer sammanhängande, främst genom att begravningsböckerna från år 1697 och därefter innehåller många uppgifter om de avlidnas härkomst och bosättningsort.

1.2 Fr o m 1700-talet

Rev 1 Första gången namnet Bondfallet förekommer i Jordeboken är 1605 (Jöns i Bondfallet 1/4 hemman).

Vid sekelskiftet 1600/1700 omfattade byn oförändrat tre gårdar, men då med tillsammans ett halvt (1/2) hemman/mantal (mtl). Byns skattekraft hade således vuxit rejält sedan 1600-talets början.

I Jordebok för Västmanland 1715 (och i mantalslängd för samma tid) är ägarna - Johan Olsson 1/4 mtl (far Olof Persson)

- Per Persson 1/8 mtl (far Per Matsson)
- Per Olsson 1/8 mtl (far skräddaren Olof Persson)

Dessa tre hemman bör kunna uppfattas som byns ursprungliga stamhemman från vilka senare tiders fastighetsbildningar har utgått. Att utpeka något av dem som äldre än de övriga torde inte vara möjligt.

Någon gång under 1700-talet har dessa hemman fått namn, vilka vid 1800-talets början hade officiell prägel, då de infördes i dokumenten vid laga skiftet 1827 (LMV/Arkiv, akt 19-VÄL-37), nämligen

- Oppgården, nr 1² - 1⁴ (ursprungligen Johan Olssons 1/4 mtl)
- Mellangården, nr 2² - 2³ (ursprungligen Per Perssons 1/8 mtl)
- Östra gården, nr 3¹ (ursprungligen Per Olssons 1/8 mtl)

I handlingarna från laga skiftet ingår dels förteckningar som detaljerat redovisar resp gårds egendom i numrerade hustomter och ägroller, dels en karta som visar var dessa var belägna.

Inget av de tre gårdsnamnen används idag och återfinns inte i kyrkböckerna och inte heller i fastighetsbrev i samband med senare avstyckningar. Gårdarna har fått nya namn, ofta efter sina senare ägare.

Om 1827 års gårdsnamn också användes lokalt är inte närmare känt. En minnesgod person - Ivar Öström som äger en av Oppgårdens nuvarande gårdar - har dock berättat att hustru Anna Amalia Eriksson, död 1937 och bosatt på Stora Backa kallades för öMellangårds Annaö.

1.2.1 Oppgården

Gården var en sammanhållen brukningsenhet fram till sekelskiftet 1700/1800, då den delades i tre gårdar. Vid laga skiftet år 1827 betecknades de tre fastigheterna Oppgården och omfattade tillsammans som tidigare 1/4 mtl.

Dessa tre fastigheter motsvaras idag av

- Ängelsbergsvägen 113 (Sveas hus)	fastighetsbeteckning	Bondfallet 1:13>1
- ö 114 (Ivars Öströms gård)	ö	ö 1:22>1
- ö 117 (Björklunds)	ö	ö 1:10>5

öSveas husö är den gård som i början av 1900-talet benämndes öJohanssonsö (se boken Svenska Gods och gårdar, s 1102, som anger att mangårdsbyggnaden uppfördes år 1800).

öBjörklundsö gård kallades tidigare öNorströmsö efter tidigare ägaren Johan Norström (senare på Östra gården, se nedan)

Vilka som bott på Oppgården från 1700-talets början och på var och en av de tre gårdar som bildades kring år 1800 har gått att fastställa genom kartläggning av släktsamband samt uppgifter om ägarskiften genom köp/försäljningar.

Från Oppgårdens marker avsöndrades

- omkring 1677 fastigheten Stacksvedet; nuvarande Mursjövägen 5, fastighetsbeteckning Bondfallet 1:11.

- år 1920 fastigheten Karlsro (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS6), säljare Emil Öström, köpare kolvakten vid SWBs järnväg Carl Anton Brolin; nuvarande Poesivägen 6, fastighetsbeteckning Bondfallet 1:7

- år 1920 avsöndrades i form av gåva till Västervåla församling ett mindre markområde för Bondfallets skola (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 7), donator Ernst Söderkvist.

1.2.2 Mellangården

Gården var en sammanhållen brukningsenhet om 1/8 mtl till omkring 1770 då den delades i två lika stora delar (1/16 mtl) mellan två syskon.

Av handlingarna från laga skiftet 1827 framgår, att gårdarnas bebyggelse låg samlad på en gemensam hustomt och att detta förhållande i huvudsak avsågs bestå med den förändringen, att några av den ena gårdens ekonomibyggnader skulle flyttas.

Av den ovan nämnda skifteskartan framgår att Mellangården var belägen på den plats som senare kallats Stora Backa/alt Backa; nuvarande Bondfallsvägen 6, fastighetsbeteckning 2:12.

På platsen stod fram till slutet av 1950-talet två bostadshus, av vilka det ena 1958 flyttades och nu tjänar som Västervåla Hembygdsgård.

Vilka som bott på Mellangården från 1700-talets början har gått att fastställa genom kartläggning av släktsamband samt genom uppgifter om ägarskiften genom köp/försäljningar.

Det går också att fastställa vilka som bott på var och en av de två gårdar som bildades genom delningen kring 1770 så länge gårdarna stannade inom samma ursprungliga ägarläkt. Vilket av de två bostadshusen som hört till resp gård har dock f n inte gått att klarlägga.

Den ena gården avyttrades dock på 1870-talet och den andra i början av 1900-talet till helt nya ägare - Per Andersson, bosatt i Prästtorpet resp Ernst Söderkvist, bosatt i Finnbo - vilka båda saknade släktanknytning till tidigare ägare. Det är ännu inte till fullo klarlagt vilka som var säljare vid dessa ägarskiften (bör gå att lösa).

Från Mellangårdens marker avsöndrades

- 1868 en ägodel 1/149 mtl, säljare Anders Mattson, köpare skepparen Johan Ersson (LMV arkivakt 19-VÄL-59), nu kallad öBacka gulaö; nuvarande Bondfallsvägen 7, fastighetsbeteckning 2:11

- 1912 lägenheten Lilla Backa (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 8), dåvarande fastighetsbeteckning 2⁴, säljare Ernst Söderkvist, köpare Anders Gustaf Andersson; nuvarande Bondfallsvägen 10 (öSöderkvistsö) fastighetsbeteckning 2:14>1 samt Bondfallsvägen 8, fastighetsbeteckning 2:4.

- 1918 lägenheten Eriksberg (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 9), säljare Ernst Söderkvist, köpare Per Axel Larsson; nuvarande Bondfallsvägen 11, fastighetsbeteckning 2:5

- 1918 lägenheten Eriksdal (nu kallad öLusths torpö) (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 10), säljare Ernst Söderkvist, köpare snickaren Jan Erik Grönberg; nuvarande ????

- 1920 avsöndrades som gåva till Västervåla församling ett mindre markområde för Bondfallets skola (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 11), donator Anders Eriksson

- 1923 lägenhet (nu öBacka rödaö) (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 12), säljare Anders Eriksson, köpare Karl August Söderberg; nuvarande Bondfallsvägen 5, fastighetsbeteckning 2:8.

1.2.3 Östra gården

Vid laga skiftet 1827 ägdes Östra gården av Mats Jansson, som var sonsons son till Per Olsson som var en av de tre jordägarna i Bondfallet vid sekelskiftet 1600/1700. Gården var fortfarande på 1/8 mtl och utgjordes av en enda brukningsenhet.

Detta förhållande gällde i ytterligare två generationer. Omkring 1890 delades gården i tre delar, av vilka två mindre delar stannade inom den gamla ägarläkten, medan den största delen såldes till ny ägare.

Vilka som bott på Östra gården sedan 1700-talets början har gått att fastställa genom släktsamband samt uppgifter om försäljningar/köp.

Vid laga skiftet 1827 var Östra gårdens hustomt, enligt skifteskartan, belägen på den plats som idag benämns öBengtssonsö, Bondfallsvägen 21, fastighetsbeteckning Bondfallet 3:7. Detta är också med stor sannolikhet platsen för den ursprungliga stamfastigheten.

Vid delningen ca 1890 bildades som nämnts tre fastigheter, vilkas innehavare var dels den tidigare ägaren till hela Östra gården Per Andersson samt dennes svärson Anders Viktor Lindgren med vardera 5/528 mtl och dels köparen av resterande del av stamfastigheten, Johan Leonard Broberg, vars innehav omfattade 7/66 mtl. Delarna utgjorde

tillsammans ännu 1/8 mtl.

Boställe för både Per Andersson och Anders Viktor Lindgren blev troligen Ängarna, fastighetsbeteckning Bondfallet 3:1. Här har eventuellt funnits två stugor, av vilka den ena 1945 flyttades till Bondfallsvägen 1, fastighetsbeteckning Bondfallet 1:19 (nuvarande innehavare Ingrid Forsberg). Var Per Andersson bodde sedan han sålt Östra gården är dock inte slutligt klarlagd.

Huvudfastigheten Östra gården, Bondfallsvägen 21, nuvarande fastighetsbeteckning Bondfallet 3:7 hade efter försäljningen ca 1890 följande ägare

- Johan Leonard Broberg
- Johan Norström (tidigare Oppgården, se ovan), genom köp till 1916 (se nedan)
- Anders Gustaf Andersson, genom köp 1916 till 1920-talet
- Axel Vilhelm Jörgensen (svärson), genom arv/köp på 1920-talet

Gården benämns i boken Svenska gods och gårdar, s 1102 öJörgensensö.
Nuvarande innehavare Gun-Britt Bengtsson.

Från Östra gårdens marker avsöndrades vidare

- 1916 lägenheten Johannesberg (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 13), Bondfallsvägen 18, fastighetsbeteckning Bondfallet 3:2. Då Johan Norström 1916-01-15 sålde fastigheten Bondfallet 3:7 till öbanarbetaren Anders Gustaf Andersson och hans hustru Anna Augusta, f Andersson från Sörbyö behöll han för egen räkning en på östra gårdesbackenö befintlig lägenhet om 16,8 ar, motsvarande 1/470 mtl.. Den skulle enligt handlingarna benämnas Johannesberg. Nuvarande innehavare Sten Landqvist.

- 1916 lägenheten Erikslund (LMV arkivakt 19-VÄL-AVS 14), köpare enligt avtal 1916-05-28 Per Erik Eriksson, säljare Anders Gustaf Andersson, omfattande 17,0 ar (1/470 mtl); nuvarande Erikslund 1, fastighetsbeteckning 3:3. Nuvarande innehavare Sören Gustavsson.